

Prie darbo rinkos vartų – jaunimo lūkesčiai ir realybė

Perėjimas iš švietimo sistemos į darbo rinką – vienas reikšmingiausių jauno žmogaus gyvenimo etapų.

Kas šiame kelyje padeda ir kokių lūkesčių jaunimas turi darbo rinkoje, domėjosi Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos instituto mokslininkai.

Ramutė ŠULČIENĖ

Tyrimas atskleidė, kad Lietuvos jaunimas ne tik nori stabilaus, materialiai aprūpinančio darbo, bet ir ieško galimybių tobulėti. Andriaus Ufarto (Eltos) nuotr.

„Jaunimo užimtumas yra vienas iš esminių veiksnių, lemiančių gyvenimiškas galimybes ir sėkmingą integravimąsi į visuomenę. Dėl to mums buvo svarbu sužinoti, kaip jauni asmenys priima sprendimus dėl būsimų studijų ir kaip vertina savo dalyvavimą darbo rinkoje, pavyzdžiui, ar junta pasitenkinimą darbu, ko jiems labiausiai trūksta ir pan. Supratome, kad jaunų dirbančių asmenų gretose akivaizdžiai vyrauja noras gauti didesnį atlyginimą, taip pat dauguma apklaustųjų norėtų turėti geresnes sąlygas kompetencijoms augti ir sulaukti paaukštinimo“, – apžvelgia Lietuvos mokslo tarybos finansuoto projekto „Jaunimo gyvenimiškų galimybių diferenciacijos socioekonominiai veiksniai Lietuvoje (2022–2024)“ vadovė dr. Rūta Brazienė.

Pagal amžių tyrimo autoriai jaunimą suskirstė į tris grupes: 18–24 metų, 25–29 metų ir 30–35 metų. Paaiškėjo, kad savo galimybes prasčiausiai vertina jauniausi respondentai, o

optimistiškiausiai nusiteikę yra 25–29 metų asmenys.

Pasak pašnekovės, galimybės darbo rinkoje jaunimui nuo 18 iki 35 metų gerokai skiriasi. Patiems jauniausiems trūksta patirties, tačiau jie turi galimybę greitai mokytis ir prisitaikyti. Tuo metu vyresni jauni asmenys gali naudotis savo sukaupta patirtimi, nors jiems taip pat tenka įveikti iššūkius, susijusius su darbo rinkos pokyčiais, stabilumo poreikiu ir kt. Išryškėjo ir lyties aspektas – moterys palankiau vertina savo galimybes dirbti ir užsidirbti nei vyrai.

Kelių renkasi savarankiškai

Mąstyti ir apsispręsti dėl būsimu užimtumo jaunuoliams tenka dar gerokai iki realios darbo paieškos. Šie klausimai jau aktualūs paskutinėse mokyklos klasėse, dar labiau – renkantis studijų kryptį.

Kelerius metus vykdytas tyrimas parodė, kad net septyni iš dešimties jaunų asmenų apsisprendė pasirinkti studijų sritį savarankiškai. Šį sprendimą jie

priėmė įvertinę asmeninius gabumus, polinkius, domėjimąsi studijų dalyku. Antroje vietoje buvo tėvų (senelių, globėjų) patarimai, trečioje – studijų mugės, įvairios parodos.

„Mažiausiai jauni asmenys buvo linkę kreiptis į specialistus, pavyzdžiui, psichologus ar karjeros konsultantus. Iš atliktų interviu matyti, kad tokios karjeros orientavimo, ugdymo paslaugos dar ne visiems yra prieinamos“, – tvirtina Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos instituto doktorantė Justina Krauledaitė.

Kiek jauni žmonės atsižvelgia į tai, ar jų profesija bus paklausi darbo rinkoje? Pašnekovės teigimu, šis motyvas renkantis studijų kryptį liko ketvirtoje vietoje. Tarp kitų svarbių veiksnių yra didelis specialybės prestižas, geros perspektyvos ateityje užimti aukštas pareigas ir poreikius atitinkantis atlyginimas. Rečiausiai tyrimo dalyviai buvo linkę pritariti nuomonei, kad jų pasirinkimą lėmė tai, jog tėvai yra atitinkamos profesijos atstovai.

„Sužinojome, kad beveik trečdalis – 29,3 proc. – apklaustųjų rinkosi studijas dėl diplomo. O mažiausiai studijų, mokymosi srities pasirinkimą lėmė tai, kad ta institucija buvo arti namų“, – atkreipia dėmesį mokslininkė.

Reikšminga tėvų parama

Net 45 proc. jaunimo pabrėžė, kad tėvų finansinės galimybės turėjo didelę arba labai didelę įtaką jų sprendimui, kokio lygio išsilavinimą jie norėjo įgyti. Pasak dr. R. Brazienės, tokia situacija kelia klausimų dėl skirtingų socialinių sluoksnių švietimo prieinamumo, teisingumo ir lygybės.

„Kyla klausimas, kodėl, jei išsilavinimas yra visiems vienodai prieinamas, tėvų finansinės galimybės turi didelį poveikį jaunų asmenų pasirinkimui? Yra dvi medalio pusės. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, apie kokį išsilavinimą kalbame. Taip, švietimo prieinamumas užtikrinamas visiems asmenims iki 16 metų. Socialinė nelygybė išryškėja tada, kai kalbame apie papildomų išteklių pasitelkimą. Deja, ne visi gali samdyti korepetitorius, mokėti už privačias pamokas, lankyti papildomas užklasines, kitas mokamas veiklas. Tai apskunkina galimybes siekti norimo išsilavinimo. Jauni žmonės yra priversti išmokyti prisitaikyti su tomis galimybėmis, kurios jiems prieinamos. Mūsų atliktas tyrimas atskleidžia, kad finansinė nelygybė gali turėti lemiamą įtaką jauno žmogaus sprendimui dėl būsimu išsilavinimo. Iš duomenų galime daryti prielaidą, kad mažiau lėšų turinčių jaunuolių galimybės įgyti norimą specialybę yra ribotos, nes detalesnės studijos gali būti susijusios su didesnėmis finansinėmis investicijomis į išsilavinimą“, – dėsto sociologė.

Negali vien studijuoti

Paaiškėjo, kad tik kas ketvirtas tyrimo dalyvavęs jaunas asmuo gali skirti savo laiką tik mokslui. Dauguma studijas derina su darbu. Šią situaciją iš esmės lemia aptartos jaunuolių ir jų šeimų finansinės galimybės. Tie jauni asmenys, kurie turi mažiau pajamų, junta būtinybę greičiau įsilieti į darbo rinką.

Dr. R. Brazienės teigimu, studijų ir darbo derinimas gali būti vertinamas dvejopai. „Darbas, jei susijęs su studijomis, leidžia kaupti vertingą patirtį, lavinti minkštąsias kompetencijas, profesinius įgūdžius, megzti profesinius ryšius, kurie gali suteikti pranašumo perėjus į darbo rinką. Kita vertus, tai sukuria papildomą įtampą dėl akademiinių pasiekimų, laiko planavimo, didina nuovargį, stresą, gali užžęsti studijas“, – vardija pašnekovė.

Diplomas ir darbas prasilenkia

Beveik pusė apklaustųjų mano, kad jų įgytas išsilavinimas ir turimi diplomai atitinka darbo

vietos reikalavimus, 18 proc. – kad jų išsilavinimas ir diplomai yra gerokai aukštesnio lygio, nei reikalaujama darbo vietoje, o kas ketvirtas respondentas atsakė, kad dirba visiškai kitoje srityje nei įgytas išsilavinimas ar turimas diplomai. Kodėl taip neatitinka tai, ką jaunimas renka studijuoti, ir tai, ką iš tiesų dirba?

Pasak J. Krauledaitės, tai lemia ir asmeniniai žmonių pasirinkimai, ir darbo rinkos poreikiai. „Dauguma jaunuolių studijų kryptį renka savarankiškai, remdamiesi savo pomėgiais. Deja, tai ne visada yra tvarus sprendimas. Juk pomėgiai gali kisti laikui bėgant, įgyjant naujų patirčių. Neįsigilinęs į profesinę veiklą prieš pasirinkdamas, jaunas žmogus gali ir nusivilti, nes profesiją įsivaizdavo kitaip, nei viskas yra realybėje“, – aiškina Sociologijos instituto doktorantė.

Kita priežastis – struktūrinė: Lietuvoje yra daug asmenų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, ir tai turi įtakos darbo paklausos ir pasiūlos neatitikčiai. „Mūsų darbo rinka ne visada turi pakankamai galimybių konkrečių specialybių absolventams, todėl jauni žmonės dažnai renka darbus kitose srityse. Be to, darbo rinka kinta labai greitai, atsiranda naujų profesijų, technologijų ir reikalavimų, dėl to kai kurie absolventai nori ar turi persikvalifikuoti. Švietimo sistema kartais nespėja prisitaikyti prie naujų tendencijų taip sparčiai, kaip kinta ekonomika. Šis reiškinys rodo, kad švietimo sistema

galėtų dar labiau stiprinti ryšį su darbo rinka, pabrėžti karjeros konsultacijų svarbą ir skatinti praktinių įgūdžių ugdymą, o jauni asmenys – paruošti namų darbus ir pasinaudoti teikiamomis konsultantų paslaugomis“, – dėsto J. Krauledaitė.

Norėtų didesnio atlyginimo

Tyrimo dalyviai buvo paprašyti įvertinti pasitenkinimą dabartiniu darbu ir konkrečiais jo aspektais. Kas tyrėjams labiausiai krito į akis? Dr. R. Brazienė atkreipia dėmesį, kad išryškėjo tai, kad palankiausiai buvo vertinama fizinės darbo sąlygos, saugumas darbe, santykiai su bendradarbiais, tiesioginiu vadovu, galimybė turėti laisvadienių, priimtina atostogų trukmė.

„Dauguma – 66,4 proc. – jaunų asmenų teigė, kad jų darbas ne tik aprūpina materialiai, bet ir patinka. Antras pagal dažnumą buvo atsakymas, kad darbas patinka, tačiau jis negarantuoja tinkamo pragyvenimo. Taip nurodė 46 proc. apklaustųjų. Taigi matome gana dviprasmišką situaciją darbo rinkoje. Viena vertus, pasitenkinimas darbu yra siejamas su pojūčiu, kad veikla yra prasminga, patenkinanti asmeninius interesus, leidžianti tobulėti, todėl tai galime vertinti kaip džiuginančią žinią. Kita vertus, nepakankamas materialinis aprūpinimas yra reikšmingas veiksnys, kuris gali mažinti bendrą pasitenkinimą darbu ir motyvaciją ateityje“, – apžvelgia mokslininkė.

Pasak pašnekovės, jauni žmonės susiduria su didelėmis pragyvenimo išlaidomis, apsirūpinimo tinkamu būstu už prieinamą kainą problema, todėl poreikių neatliepiantis darbas, nors ir malonus, ilgainiui gali sukelti papildomo streso, ypač kai tenka priimti sprendimus, taupyti ateičiai ar norint pradėti savarankišką gyvenimą. „Tai atskleidžia kitą darbo rinkos trūkumą: jaunimo darbo užmokestis yra mažesnis dėl žemesnės kvalifikacijos, patirties stokos. Tinkamos darbo sąlygos, darbo sauga net nėra kvestionuojami dalykai, tai yra būtinybė, o prasminga veikla ir adekvatus atlyginimas galėtų sumažinti disbalansą ir ilgainiui užtikrinti jaunų darbuotojų stabilumą darbo rinkoje“, – teigia sociologė.

Neišpildytas lūkestis tobulėti

Noras gauti didesnį atlyginimą – akivaizdžiai vyraujantis jaunimo lūkestis. Tačiau įdomu tai, kad jaunimas labiau siekia didesnio darbo užmokesčio dabartinėje darbovietėje, nei yra pasiryžęs ją keisti.

„Dauguma respondentų buvo patenkinti savo darbu, tačiau tikisi darbo užmokesčio augimo. Gerokai rečiau jie išreiškė norą keisti pačią darbo vietą, įmonės padalinį, pačią įmonę, miestą ar net šalį, kurioje dirba. Panaši yra reali profesinio tobulėjimo padėtis. Ji įvertinta ganėtinai gerai, nors egzistuoja akivaizdus jaunimo noras paspartinti tą tobulėjimą. Pastarasis aspektas atskleidė gana apčiuopiamus jaunimo norus, siekių ir realios padėties darbo rinkoje skirtumus. Darbo rinka neretai visiškai neatspindi visų jaunimo lūkesčių ir ambicingų planų. Struktūriniai darbo rinkos pokyčiai, labiau orientuoti į praktinių įgūdžių įgijimą ir ilgalaikio tobulėjimo galimybes, galėtų padėti sumažinti šį atotrūkį ir geriau atitikti jaunimo siekius“, – tvirtina dr. R. Brazienė.

Pabrėžia socialinius įgūdžius

Tyrimo dalyvių nuomone, ieškant tinkamo darbo svarbiau socialumas ir kalbų mokėjimas nei darbo patirtis ir verslumas.

„Jauni žmonės mano, kad darbo rinkoje asmeniniai įgūdžiai ir

gebėjimas save pristatyti yra itin svarbūs pradiname karjeros etape, – dėsto J. Krauledaitė. – Ši tendencija gali byloti kelis dalykus, pirmiausia – tai, kad, žvelgiant į globalų kontekstą, užsienio kalbų mokėjimas ir komunikaciniai įgūdžiai yra labai vertinami, nes suteikia pranašumą. Darbdaviai ieško ne tik darbuotojų, turinčių techninių žinių, bet ir asmenų, kurie geba bendrauti, dirbti komandoje ir lengvai prisitaikyti prie daugia kultūrės aplinkos. Gebėjimas save tinkamai pristatyti, pabrėžti savo stiprybes ir įrodyti motyvaciją darbe pradedantiems gali kompensuoti patirties trūkumą. Vis dėlto negalime atmesti patirties svarbos, ypač specializuotose, daugiau įgūdžių reikalaujančiose darbo vietose. Tyrimo rezultatai rodo, kad jauni žmonės yra optimistiškesni dėl savo gebėjimų, nors jiems ir stinga patirties.“

Pažeidžiami ne tik vyresnieji

Dažniausiai girdime, kad diskriminaciją darbo rinkoje patiria vyresnio amžiaus gyventojai. Dr. R. Brazienės teigimu, deja, su ja susiduria ir daugiau pažeidžiamų grupių: jaunimas, moterys, negalia ar sutrikimų turintys asmenys ir kt.

„Tam tikrose pozicijose diskriminuojami netgi vyrai. Pavyzdžiui, ar daug žinote socialinių darbuotojų vyrų? Mūsų tyrime dalyvavo asmenys iki 35 metų, todėl negalime kalbėti apie visą populiaciją. Tačiau kaip parodė kolegų 2016 m. atliktas tyrimas apie vyresnio amžiaus asmenų diskriminaciją Lietuvos darbo rinkoje, darbdaviams patraukliausi yra 30–40 metų darbuotojai, jau sukaupę darbo ir gyvenimiškos patirties. Vykdamą tą patį tyrimą išryškėjo, kad nepalankiausiai darbdavių yra vertinami 20–24 metų asmenys dėl darbo patirties stokos. Taigi jaunimas taip pat susiduria su įvairiomis diskriminacijos formomis darbo rinkoje. Nors šios formos skiriasi nuo diskriminacijos, su kuria susiduria vyresnio amžiaus žmonės, tiek vieniems, tiek kitiems darbo rinkoje egzistuoja išankstinės nuostatos ir kliūtys, kurias reikia įveikti“, – pabrėžia mokslininkė.

Tik ketvirtadalis studentų gali nedirbti, todėl dažnai kenčia akademiniai pasiekimai ir tai menkina ateities galimybes. Juliaus Kalinsko (Eltos) nuotr.